

În încheiere, capitolul 5 subliniază participarea *preoților, învățătorilor și credincioșilor din Covasna și Harghita în timpul Primului Război Mondial și la Unirea Transilvaniei cu România de la 1 decembrie 1918*. Citind aceste pagini finale, te pătrunde o emoție adâncă datorată unui anume tip de suferință, specific zonei. Analiza numeroaselor monumente și cimitire scoate la iveală lupta și suferințele românilor. Au fost oameni care au suferit istoria în loc s-o trăiască, deportați, cu domiciliul forțat, arestați, înfruntând ani grei de închisoare, oameni numiți de autoare „mortii-vii ai satelor românești”, ale căror morminte rămân deschise spre grăire și mărturie (pag. 15). Poate și de aceea, episcopul Ioan Selejan descria zona extrem de sugestiv ca fiind „un spațiu în care s-a suferit mult, și poate, tocmai de aceea izvorăsc atâtea râuri din munții de aici; ele sunt rodul lacrimilor vărsate în acest pământ românesc.”

În concluzie, cartea este scrisă într-un stil propriu, cu cuviință și discernământ, autoarea știind cum să armonizeze cele cinci părți care o alcătuiesc. Tratarea până în cele mai mici amănunte a fiecăruia dintre cei trei poli de analiză, *Biserica, Școala și Satul*, utilizarea unei bibliografii complete și a unui aparat critic corect întocmit, bazat pe 1351 note de subsol, fac ca acest volum să reprezinte o contribuție de referință în istoriografie.

Daniela Deteșan

Gheorghe IANCU, *Omul politic și de cultură Valeriu Braniște, vol. I, 1869-1896*, Timișoara, Editura de Vest, 2012, 958 p.

Activând de-a lungul timpului ca cercetător al istoriei moderne românești și central-europene, am publicat monografiile de oameni politici, volume de documente și de corespondență și articole privitoare la istoria modernă a României.

Ca o constatare de principiu, subliniez faptul că lucrarea de față este încheată, bine structurată și scrisă, cu o mare cantitate de inedit.

Faptele și evenimentele, redată cu obiectivitate, nu sunt prezentate izolat, ci încadrate, cu tact, în cadrul general de evoluție a societății, a mișcării naționale a românilor din Ungaria. Aceasta din urmă avea deja și scotea mereu personalități de prim rang. Timpul a demonstrat că liniile principale pe care s-au mișcat actorii politici români au fost cele realiste și de substanță.

Gheorghe Iancu îl urmărește pe Valeriu Braniște de la naștere – 1869 – și până la ieșirea acestuia din închisoarea de la Vác – iunie 1896. Sursele istorice folosite de autor sunt bogate și variate, iar scrisul este plăcut, captivant pe alocuri. Notele sunt întocmite cu profesionalism și cu știință.

Volumul are două părți distincte, care se susțin una pe cealaltă. Prima parte constituie un studiu istoric, împărțit la rândul lui în trei capitole care reconstituie viața și activitatea lui Valeriu Braniște, în intervalul de timp precizat. Se impun aici informațiile despre familia sa, despre școlile urmate, primare, liceale și universitare, despre materiile studiate, despre perioada în care a fost profesor la Liceul ortodox din Brașov și redactorul ziarului „Tribuna” din Sibiu (Cap. I).

Capitolul al doilea este dedicat activității lui V. Braniște la gazeta „Dreptatea” din Timișoara (ianuarie 1894 – martie 1895). El a fost redactor-responsabil și editor al ziarului.

Pe parcursul acestui capitol, autorul îi prezintă opiniile în legătură cu instituțiile statului, represive față de români, cu activitatea Partidului Național Român, cu relațiile românilor cu celelalte minorități din țară. Un loc aparte în capitol îl ocupă prezența lui V. Braniște la procesul Memorandului de la Cluj (mai 1894) și, de asemenea, procesul de presă intentat acestuia în decembrie 1894, în calitatea lui de redactor al ziarului. Sunt aspecte extrem de puțin cunoscute în istoriografia română.

Capitolul al treilea tratează lunile (14 la număr) petrecute în închisoarea din Vác. Atmosfera din celulă, raporturile cu memorandiștii închiși acolo, cu familia, sunt ale momente inedite ale lucrării.

Partea a doua a volumului se compune din anexe cu cuprind acte personale ale lui V. Braniște și 380 articole publicate de el în „Dreptatea”. Acolo unde a fost cazul, autorul a întocmit note

explicative și a prezentat traducerea expresiilor existente în text, din limbile germană, latină și maghiară. Lucrarea se încheie cu un glosar și un indice de nume și locuri.

În concluzie, lucrarea la care ne referim este extrem de valoroasă sub raport științific, prin scris, documentare și originalitate.

Dumitru Suciu

KRISTÓF Szongott, *Orașul liber regal Gherla (1700-1900), metropola Armeano-Maghiară*, vol. III, volum tradus de Andreea Ghiță și îngrijit de Lucian Nastasă, București, Editura Ararat, 2012, 362 p.

Marele cărturar Kristóf Szongott (1843-1907), director al Școlii Armene, iar apoi profesor la Gimnaziul principal din Gherla, fondator al revistei „Armenia” și al Muzeului Armean din aceeași localitate, s-a dedicat întru totul studierii și conservării culturii acestui grup etno-cultural. Ne-am oprit pentru moment asupra volumului *Monografia orașului liber regal Gherla, Metropola Armeano-Maghiară (1700-1900)*, recent apărut la Editura Ararat, ca parte a unui ciclu de restituții, fără a stăruia asupra datelor referitoare la autor, mai ales că s-au scris mai multe lucrări care fac cunoscute cititorilor personalitatea omului de cultură armean Kristóf Szongott, precum cele ale lui Madeleine Karacașian (*Cu și despre armeni*), Bogdan Căuș (*Figuri de armeni din România*), Constantin Albinetz (*Identități în dialog: Armenia și armenii din Transilvania*) ș.a. Volumul *Monografia orașului liber regal Gherla, metropola armeno-maghiară (1700-1900)* este parte a monografiei *Orașul liber regal Gherla [Szamosujvar szab. Kir. Varos Monographiaja]*, de Kristóf Szongott, tradus acum din limba maghiară de Andreea Ghiță și îngrijit de istoricul Lucian Nastasă-Kovács. Volumul este o restituire binevenită, o carte adresată tuturor celor interesați de trecutul acestui grup etno-cultural.

Necesitatea apariției acestei lucrări a fost dată, după cum remarcă autorul în prefața lucrării, de numărul redus al scrierilor despre armenii din Transilvania, cu toate că – scrie acesta – „destinul nostru este atât de interesant și plin de tâlc”. Nu s-au schimbat multe din acest punct de vedere de-a lungul anilor, istoria armenilor din Transilvania fiind în continuare un subiect care nu s-a bucurat de prea multe abordări istoriografice, în pofida influenței pe care au avut-o aceștia asupra creșterii economice, urbanizării și modernizării Transilvaniei.

Studiul introductiv, realizat de istoricul Lucian Nastasă-Kovács, conține o prezentare succintă a istoriei armenilor, cu menirea de a populariza trecutul acestui grup etno-cultural.

Volumul are un caracter de cronică a localității, suficient pentru a oferi bogate repere asupra istoriei și mai ales asupra complexității civilizației, prin riguroase incursiuni în ceea ce privește etnografia, structurile sociale, asociațiile religioase, educația, religia, literatura, muzica, cutumele și multe altele. Lucrarea conține numeroase ilustrații reprezentative pentru acea perioadă, majoritatea cu caracter inedit și – acum – chiar cu valoare de document.

Lucrarea este structurată în trei părți, cea dintâi prezentând sosirea armenilor în Ardeal și stabilirea acestora la Gherla. Ni se oferă astfel informații despre castrul roman și Cetatea Martinuzzi, precum și despre vestigiile arheologice și arhitectonice găsite în acea zonă.

În cea de a doua parte, autorul prezintă date despre Gherla istorică, efectuează incursiuni în viața culturală, socială, economică și politică a vremii. Totodată, furnizează referințe valoroase despre Societatea Tăbăcarilor din Transilvania, prezintă regulamentul de funcționare a acesteia, precum și informații utile referitoare la specificul economiei armenesti din perioada respectivă, cum ar fi industria manufacturieră sau formule de organizare a negustorilor, îndeosebi sub forma societăților. O mare parte a acestui capitol este dedicat aspectelor religioase, relevând importanța factorului spiritual-confesional în viața armenilor din Gherla, care asemenea majorității covârșitoare a armenilor din Transilvania au îmbrățișat confesiunea armeno-catolică.